

เทศน์เช้า วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองขวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

อ้าว! ตั้งใจฟังธรรมะเนาะ ธรรมะนี้สำคัญ จะทุกข์จะยากขนาดไหน เราชวนขวยกันอยู่ก็ เพื่อหาความสุขทางใจใจ ความสุขทางหัวใจทำไมต้องไปหาละ เราอยากหาความสุขทางโลก ความสุขทางโลกเขาแสวงหากันอยู่เนี่ย เราจะหาความสุขกัน เพราะเขาคิดว่าจะเป็นความสุขใน เสร็จแล้วมันก็เป็นความทุกข์ทั้งนั้นแหละ มันไม่พอหรอก ตัณหามันสั้นฝั่ง มันได้สิ่งใดมามันก็ จะต้องให้มากขึ้นๆ ไปเรื่อยๆ นั่นละ มันไม่มีความสุขหรอก

ถ้าความสุข ความสุขที่เราจะหาได้ หาได้จากหัวใจของเรา หาได้จากหัวใจของเราได้ อย่างไร หาได้จากหัวใจของเราต่อเมื่อเราประพฤติปฏิบัติตามความเป็นจริง ผู้ใดปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ถ้ามันสมควรแก่ธรรม ลังจะความจริงอันนั้นมันจะมีความสุขสงบจับอันนั้น แต่ ถ้าเราแสวงหาอันนี้ เรายังไม่ได้สัจจะความจริงอันนั้น เราก็ต้องมีความทุกข์ความยากต่อไป ความทุกข์ความยากอย่างนี้ ความทุกข์ความยากเพื่อจะหาความสุขใน แต่ความทุกข์ความยากของ เราที่แสวงหาเพื่อจะเป็นความสุขๆ ทางโลก ยิ่งแสวงหาเท่าไรมันก็ยิ่งมีความทุกข์ความยาก ต่อเนื่องกันไป

แต่ถ้าความทุกข์ความยาก ความทุกข์มันทุกข์ยิ่งกว่าการทำมาหากินทางโลกอีก ถ้าจะเอา ความจริงกัน เพราะความจริง เพราะกิเลสมันปลิ้นปล้อน จะทำอย่างนั้น จะได้อย่างนี้ มันเหียด ไปเหียดมา เหียดไปเหียดมานะ เวลาประพฤติปฏิบัติ มันไม่ลงมัชฌิมาปฏิปทาจะความจริงสัก ทีหนึ่ง ถ้าไม่ลงสัจจะความจริงสักทีหนึ่ง มันเป็นเพราะอะไรละ เป็นเพราะอำนาจวาสนานี้ไง

ย้อนกลับมา ย้อนกลับมาที่นี้ ทาน ศีล ภาวนา ถ้าเราทำได้ทำมานะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขย เพราะทำมาอย่างนั้นๆ เวลาอาพาธคาบส อุทก คาบสยกข์องสรรเสริญเลย “เจ้าชายสิทธัตถะมีความรู้เหมือนเรา มีความสามารถเหมือนเรา เป็น ศาสตราสอนได้”

เจ้าชายสิทธัตถะปฏิเสธนะว่าฉันทุกข์ๆ เพราะอำนาจวาสนาอันนั้นไง ๔ อสงไขย ๘ อสงไขย ๑๖ อสงไขยนั้นนะมันสร้างมา บารมีแก่กล้า อินทรีย์แก่กล้า ใครจะมายกยอปอขึ้น อย่างไม่มันก็ไม่เชื่อ ไม่หลงไปกับเขา

ไอ้ของเราประพฤติปฏิบัติเกือบเป็นเกือบตาย เียดไปเียดมา เียดไปเียดมาอยู่ที่นี่ เียดไปเียดมา มันก็อยู่ที่การกระทำไง เียดไปเียดมา มันก็เวไนยสัตว์ เวไนยสัตว์มันต้อง ขวนขวาย การขวนขวายนะ ไม่ใช่ขีปปาภิญญา

ขีปปาภิญญาปฏิบัติง่ายรู้ง่าย แต่กว่าจะปฏิบัติง่ายรู้ง่าย เขาต้องทุ่มเทมา สิ่งทุ่มเทมา มันต้องมีเหตุมีผลทั้งนั้นนะ ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ ไม่มีอะไรลอยมาจากฟ้า ความรู้สึกนึกคิดของเราที่มันอยู่ในหัวใจเราก็เราทำมาทั้งนั้น เราทำของเรามา มันจะมีความรู้สึกนึกคิดอย่างนี้ ความรู้สึกนึกคิดอย่างนี้ คนอื่นทำไมเขานึกคิดแต่เรื่องดีๆ คนอื่นเขานึกคิด เขาคิดของเขา เขาคิด เป็นประโยชน์ของเขา ไอ้เราคิดที่ไรหัวทิ่มบ่ทุกทีเลย คิดที่ไรมีแต่ความทุกข์ความยาก คิดที่ไร มีแต่ความทุกข์ความยาก

ความทุกข์ความยาก จริตนิสัยใจ พันธุกรรมมันแต่งมาอย่างนี้ไง ถ้าพันธุกรรมมันแต่งมา อย่างนี้ ถ้าคนเขาแต่งมาดี ทำไมคนเขาแต่งมาดี คูสิ เจ้าชายสิทธัตถะจะได้เป็นกษัตริย์ พ่อแม่ดูแล อย่างดีเลย แต่จิตใจมันเรียกร้อง เห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย มันต้องมีฝั่งตรงข้าม ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย กำลังจะได้สถาปนาเป็นกษัตริย์นะ มีครอบครัวร่วมเย็นเป็นสุขทั้งนั้น ลูกเพิ่ง เกิด ทุกอย่างสมบูรณ์หมดไปเลย แต่ทำไมท่านคิดออกล่ะ ท่านไม่คิดอยู่ล่ะ ทำไมท่านคิดออกล่ะ เพราะท่านคิดออกของท่าน นี่ไง คนสร้างอำนาจวาสนาบารมีมาไง

แต่ของเราคิดไม่ได้ โอ้อโฮ! ทุกข์ เพราะอะไร เพราะพระเวลาบวชมาแล้วนะ เวลาจะออก รุดงค์ไม่กล้า ออกรุดงค์ โอ้ย! มันทุกข์มากๆ มันทุกข์มากนะ ก็เราอยากจะเผชิญกับความจริงใน ะไรมันทุกข์นะ ทุกข์มันอยู่ไหน ไอ้ที่ว่าทุกข์ควรกำหนดๆ เราพยายามแสวงหามันอยู่ที่นี่ เรา แสวงหามันอยู่ที่นี่แล้วยังไม่เจอสักทีไง ออกไปรุดงค์ ออกไปรุดงค์ ไปทุกข์ไปยากขึ้นมา ไปทุกข์ ไปยากก็เพื่อหาหัวใจของตน เพราะสิ่งที่เราปกป้องมันไว้ ความวิตกกังวลที่ปกป้องมันไว้ มันเลย ไม่เห็นสักทีหนึ่ง ไปเผชิญกับความจริงสักทีเลย พอเผชิญกับความจริงสักทีเลย เวลาเผชิญกับ ความทุกข์ความยากขึ้นมา ความทุกข์ความยากมันก็แค่ถ้าเรามีสติปัญญา มันก็ผ่านพ้นไปได้ ถ้า เราผ่านพ้นไปได้ มันจะมีอะไรมาหลอกลวงอีกวะ มันจะมีอะไรมาหลอกว่ามันจะมาปิดกั้นเรา

ได้อีกละ ถ้าเราเผชิญกับมันแล้ว เราได้แก้ไขแล้ว เราได้ผ่านไปแล้ว มันจะมีอะไรมาหลอกเราอีก
ละ

แต่ถ้าเรายังไม่เผชิญกับมันเลย ทุกอย่างมีแต่ความวิตกกังวล นิวัตรธรรม นิวัตรธรรมมัน
ปิดกั้นไปหมดเลย เราจะชวนขวยทำอะไรเราก็ทำไม่ได้ เราวิตกกังวลไปทั้งนั้นเลย แต่ถ้าเรา
เผชิญกับความจริงไปแล้ว ความจริงมันมีอะไรละ ความจริงมีแต่ความคาดหมาย มีแต่ค้นหา
ความทะยานอยาก มีแต่ความกลัวทั้งนั้นเลย แต่ถ้าเราเผชิญกับความจริงแล้วมันไม่เห็นมีอะไรน่า
กลัวเลย มันก็เรื่องธรรมดา ก็เรามาหาของเราไง เรามาหาธรรมะวิเวกไง ถ้าวิเวกมันก็สงบสงัด
อย่างนี้ไง ความสงบ กายวิเวก จิตวิเวก ถ้ามันวิเวกมาจากภายในได้ ถ้าภายในวิเวกได้ พอมันได้
ขึ้นมา จะเอาอีก ไม่ได้แล้ว ก็เลสมันรู้ทันไปทั้งนั้นเลยนะ เวลาจะเอาจริงขึ้นมาต้องให้หนักกว่า
นั้น ต้องให้หนักกว่านั้น นี่การทุ่มเทของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างนั้นไง

เวลาปฏิบัติไปแล้วมันเคยได้ แล้วมันเคยได้ ได้มาเพราะเหตุใด แล้วถ้าจะเอาอีก จะเอาให้
ได้กว่านั้น มันต้องให้มากกว่านั้นๆ ถ้ามากกว่านั้น พระเราจะทุ่มเท อดนอนผ่อนอาหารเป็น
เครื่องปกติเรื่องธรรมดา เรื่องปกติธรรมดาจะแลกมาด้วยอะไรละ เราแลกมาด้วยอาบเหงื่อต่าง
น้ำ แลกมาด้วยปัจจัยเครื่องอาศัย

นี่ก็เหมือนกัน อาบเหงื่อต่างน้ำมา แลกด้วยข้อวัตรปฏิบัติ แลกมาเพื่อความสงบระงับใน
หัวใจ ถ้าความสงบระงับในหัวใจ สุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี ถ้ามันสงบระงับขึ้นมาแล้วเราใช้
สติปัญญาของเราแยกแยะขึ้นไป มันจะเกิดภวานามยปัญญา ถ้าภวานามยปัญญาคือวิปัสสนา
ปัญญา ปัญญาวิปัสสนาคือปัญญารู้แจ้ง รู้แจ้งในอะไร รู้แจ้งในความวิตกกังวล รู้แจ้งในอุปาทาน
รู้แจ้งกิเลสที่มันหลอกในใจ มันรู้แจ้งไปหมด มันไม่เห็นมีอะไรเลย พอไม่มีอะไร คนที่เขาคิดดี
เขามีแต่ปัญญา ไปไหนไม่ต้องติดอะไรไปเลย เขาเอาตัวรอดได้ตลอดเวลา ไปที่ไหนเขาไม่เคย
วิตกกังวลใดๆ ทั้งสิ้น เขามีปัญญาในหัวเขาไป เขาเดินไป เขาเผชิญสิ่งใด เขาแก้ไขของเขาไปได้
เขาไม่เคยวิตกกังวลอะไรกับสิ่งใดๆ เลย โอ้เรามันบ้าหอบฟาง นู่นก็กลัว นี่ก็กลัว ขนไปทั่วเลย
จะไปไหน สิบล้อขนไม่หมดแล้วกันแหละ แล้วไม่ได้ใช้ ไม่ได้ใช้ ไม่มีความจำเป็นต้องใช้เลย นี่
มันวิตกกังวลไปหมดเลย เรากลับไปหมดเลย แต่ถ้ามันไปเจอความจริงแล้วมีอะไร มันมีอะไร ไม่
เห็นมันมีอะไรเลย มันก็เป็นเรื่องปกติทั้งนั้นนะ มันเป็นของมันอยู่อย่างนี้ไง

สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจัง สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา มันเป็นอนิจจัง เป็นอนิจจังแล้วถ้าเรามีสติปัญญาไปแล้ว เราทำทันไปแล้วเราไม่ทุกข์ สิ่งใดเป็นอนิจจัง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ แต่ถ้าเราทำทันด้วยปัญญา สิ่งใดเป็นอนิจจัง อนิจจังมันก็แปรปรวนเป็นธรรมดา ธรรมดา มันไม่ทุกข์ ถ้ามันไม่ทุกข์ขึ้นมา ไม่ทุกข์ ไม่วิตกกังวลขึ้นมา เรามีมากกว่านั้นอีก ความรู้สึกของเรา ปัญญาของเรามันเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่านั้นอีก มันเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าความเป็นอนิจจังที่มันจะแปรสภาพให้เราเห็นอีก ปัญญาเราไปล่วงหน้าแล้ว เราไปตัดหน้าแล้ว ปัญญาเราไปตัดหน้าแล้ว เดี่ยวมันจะเป็นอย่างนั้น เดี่ยวจะเป็นอย่างนั้น รู้เท่าหมดเลย แล้วมันเป็นมาๆ มันก็เป็นมาอย่างนั้นจริงๆ แล้วมันมีอะไรละ

ดูปัญญา เวลาปัญญามันเกิดแล้ว เพราะปัญญาร่วงหน้าไปแล้ว ปัญญาเรารู้เท่าหมดแล้ว สรรพสิ่งมันจะเป็นอย่างนั้น มันจะแปรสภาพอย่างนั้น มันถึงเป็นอย่างนั้น แล้วเรารู้ไปหมดแล้ว มันไม่มีอะไรจะมาหลอกหลวงเราได้ ถ้าไม่มีอะไรหลอกหลวงเราได้ เวลาประพฤติปฏิบัติ อุตตกิลมณานุโยค กามสุขัลลิกานุโยค นี่ไง รู้ล่วงหน้าไปๆ เวลาเรารู้ธรรมะ รู้ตอบใจทยอยไป มันก็เลยไม่ได้ธรรมะไง มันก็รู้ไปหมดแล้ว ปฏิบัติ ใ้หนี่ก็รู้แล้ว เทศน์มา ฟังจนหูเปื่อยแล้ว

พูดจนชินปาก ฟังจนชินหู แต่หัวใจมันด้าน หัวใจมันด้าน หัวใจมันคือมันด้านไง ถ้ามันไม่เป็นปัจจุบันใจ มันไม่เป็นสมบัติของเราไง ไม่เป็นสมบัติ เรายืมมาไง คูสิ เวลาเราศึกษาธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครูบาอาจารย์ท่านบอกว่ามันเป็นการเล่นนิทาน มันเป็นนิทาน มันฟังก็สนุกดีนะ

แต่ถ้ามันเป็นจริงขึ้นมา เป็นปัจจุัตตัง สันติภูริโกของเราละ มันฆ่ากิเลสซึ่งๆ หน้าเลย กิเลสมันฆ่าต่อหน้าเลย ยถาภูต กิเลสมันตาย เกิดญาณทัสสนะ เกิดความรู้ เกิดความรู้แจ้ง นี่กิเลสมันตายไปแล้วยังรู้ว่ากิเลสมันตายอย่างไรเลย แล้วมันตายไปแล้ว กิเลสมันตายไปแล้ว กิเลสตายแล้วมันจะเกิดมาได้อีกไหม ถ้ากิเลสมันเกิดอีกไม่ได้เลย นี่ความรู้แจ้ง ความรู้แจ้งอันนั้น ออกุปปธรรมๆ ความคงที่อันนี้

ถ้ามันมีความจริงๆ ขึ้นมา เวลาประพฤติปฏิบัติ สันติภูริโก มันรู้จำเพาะตน มันสำคัญมาก สำคัญขึ้นมา แต่เวลาประพฤติปฏิบัติมันยากไปหมด เพราะเราต้องมีการศึกษาไง พอเราปฏิบัติไป เราก็ก้าวเราจะผิดพลาดไป เราจะมีการศึกษา ถ้ามีการศึกษานะ เริ่มต้นปฏิบัติตั้งมุ่งมาๆ ไปซ้ายก็ไม่ได้ ขวาก็ไม่ได้ ทำอะไรไม่ถูกต้องอย่าง

เราก็ต้องศึกษา เวลาศึกษามาแล้ว ยิ่งตอนนี้เลยยังเป็นสองเท่าเลย เพราะธรรมคาถิเลสมัน ก็พ่ายอยู่แล้ว แล้วศึกษามาจะทำถูกหรือไม่ถูก ทำแล้วจะได้หรือไม่ได้ ทำแล้วจริงหรือไม่จริง ฉะนั้น ศึกษาแล้ววางไว้ ศึกษาเป็นแนวทาง เพราะศึกษาแล้วกิเลสมันหิบบจยมาเป็นโทษ เราหมดเลย วางให้หมด ศึกษาแล้ว พอมีแนวทางแล้ว เริ่มต้นโดยพื้นฐาน หายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโธ ต้องทำความสงบของใจเข้ามาให้ได้ ถ้าใจสงบเข้ามาได้ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ ใหม่ เริ่มต้นชวนขวยไปเรื่อย ถ้ามันมีอำนาจวาสนาบารมีขึ้นมา มันมีจิตนิสัย มันก็รู้มันก็เห็น ของมันไป แต่มันรู้มันเห็นไปทางโลก แต่พยายามเทียบเคียงกับธรรมะไง มันก็เลยกลายเป็น อุปาทานไปเรื่อย แต่พอปฏิบัติไป พออุปาทานมันหลอก หลอกจนเหนื่อย หลอกจนลุ่มลุก คลุกคลานแล้ว พอปฏิบัติจะรู้เท่าแล้ว พอเป็นความจริงขึ้นมาละ เออ! ไอ้ที่รู้ๆ มานั่นไม่ใช่เลย ไอ้ที่รู้ต่อหน้านี้ใช่ ใช่เพราะอะไร ใช่เพราะจิตมันสงบแล้ว จิตสงบแล้วมันเห็นความจริงแล้ว

ถ้าเห็นความจริงขึ้นมา ถ้าเป็นความจริงขึ้นมา จับต้องแล้ว เวลาเราเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็มีอาการไข้ไข้ไหม อาการไข้ แล้วอาการไข่นั้นหายไป เราก็รู้อาการไข่นั้นหายไปไข้ไหม นี่ก็ เหมือนกัน เวลาคนเราไม่เจ็บไข้ได้ป่วยก็คิดว่าเราเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็เตรียมวัคซีนฉีดแล้วฉีดอีก เลย แต่เวลามันจะเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาแล้ว วัคซีนอะไรก็ต้านไม่ได้ เพราะมันป่วยแล้ว

นี่ก็เหมือนกัน เวลาจิตมันสงบแล้ว ถ้ามันจับต้องได้ เหมือนคนป่วย คนป่วยที่มันเจ็บไข้ ได้ป่วย แล้วมันรักษาตัวมันเอง เวลาไข่มันหายไป มันแตกต่างกันไหม แตกต่างกับคนที่ไม่ได้ เจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาแล้วนี่กว่าตัวเองเจ็บไข้ได้ป่วย เวลาทำอะไรไปก็คิดว่าหายอย่างนั้น คิดว่า หายอย่างนี้ แล้วมันหายไหม เพราะมันไม่ได้ป่วยจริงๆ ใจ เวลามันป่วยจริงๆ ขึ้นมามันจะรู้ใจ เพราะจิตสงบแล้วมันเห็นตามความเป็นจริง มันจะรู้ใจ

พอจิตมันสงบเห็นความจริง อ้อ! ภวานามยปัญญาเป็นอย่างนี้ เพราะภวานามยปัญญามัน สำรอกมันคายอย่างนี้ แล้วมันหาย มันหายอย่างนี้ แล้วมันหายแล้วมันจะมีเชื้อไข้อยู่ในหัวใจ มัน ยังไม่จบสิ้นไป ภวานาฆ่าแล้วฆ่าเล่าๆ การฆ่าแล้วฆ่าเล่าเพราะอะไร เพราะคนเจ็บไข้ได้ป่วยแล้ว เดียวก็หาย หายแล้วเดี๋ยวก็ป่วย ป่วยแล้วก็หาย มันอยู่อย่างนี้ ยังไม่ตาย ถ้าตายแล้วจบ ถ้าตายแล้ว จบ

แต่มันก็ยังไม่ตาย ยังไม่ตาย ร่างกายนี้เป็นรวงรังของเชื้อโรคใจ จิตใจก็เหมือนกัน จิตใจ ถ้ามันยังมีกิเลสอยู่ ถ้ากิเลสยังไม่ตายไป มันก็เหมือนกับร่างกายที่ยังไม่ตาย มันยังฟื้นได้ นี่ก็

เหมือนกัน เวลามันเลื่อมของมัน พิจารณาซ้ำแล้วซ้ำเล่าๆ ไป รักษาแล้วรักษาเล่าๆ จนกว่ามันจะหายขาด ถ้ามันหายขาด มันไม่มีเชื้อโรค ไม่มีอะไรสิ่งใดทั้งสิ้น นี่ก็เหมือนกัน ไม่มีอวิชา ไม่มี ความสงสัยงิ มันแจ่มแจ้งในหัวใจงิ ถ้ามันแจ่มแจ้งในหัวใจ นี่งิ ที่เวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นไป แล้ว

เวลาหลวงปู่มัน เวลาหลวงตาท่านพูดประจำ อยู่หน้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ ไม่ถาม ถ้าคนจริงไม่เคยถามเลย จริงตลอด ถ้ามันจริงนะ มันไม่มีช่องว่าง ไม่มีช่องว่าง ไม่มีสิ่ง ใดให้กิเลสมันทิ่มเข้ามาได้เลย ไม่มี ไม่มีช่องว่างให้กิเลสมันหลอกลวงได้เลยถ้ามันเป็นจริง

ถ้ามันไม่จริง มันหลอก กิเลสไม่ต้องหลอกหรอก ไปเชิญมันมาเลย เฮ้ย! จริงหรือเปล่าวะ สงสัย เฮ้ย! มันจริงหรือเปล่า

ไม่ต้องให้กิเลสมันหลอกหรอก ตัวเองไปกว้านมันมาเอง

แต่ถ้ามันเป็นจริงแล้วนะ ไม่มีช่องว่างให้กิเลสมันได้ทิ่มได้ตำเลย นี่ถ้าเป็นความจริง แล้ว ความจริงอย่างนั้นเป็นปัจจัยตัด เป็นสันตภิภูฏโก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงให้เป็นผู้ที่รู้ จริง ให้เป็นสันตภิภูฏโก ให้เป็นความจริงในหัวใจดวงนั้น มันเหมือนกับเรื่องของสงฆ์ เทวทัตจะ ไปขอปกครองสงฆ์ๆ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ให้ปกครองสงฆ์ ให้สงฆ์ปกครอง กันเอง ให้สงฆ์ปกครองกันเองคือคนที่ใช้ชีวิตด้วยกัน คนที่เป็นสงฆ์ด้วยกันมันมีความรู้สึก เหมือนกัน มันดูแลกัน

นี่ก็เหมือนกัน เวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาเป็นสัจจะความจริงๆ ให้มันรู้ในใจดวงนั้น ดวงใจที่กิเลสตัดหาความทะยานอยากมันครอบงำอยู่นั้นนะ ถ้ามันเปิดเผยขึ้นมาในดวงใจนั้นนะ ให้มันเป็นปัจจัยตัด เป็นสันตภิภูฏโก ให้มันรู้ในดวงใจนั้น แล้วรู้ในดวงใจนั้น เวลาจะกราบองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบแล้วกราบเล่า กราบแล้วกราบเล่าคือกราบจากใจของเขาไป กราบจากความเป็นจริงอันนั้นงิ ถ้าเป็นความจริงอันนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้ได้ อย่างไร

คนที่จะรู้อย่างนี้ได้ เพราะคนที่ลุ่มลึกลุดกลดานนะ คนที่ลุ่มลึกลุดกลดานแล้วมันแจ่ม แจ่มในหัวใจ คนที่จะเป็นจะตายแล้วมันรู้ขึ้นมา มันจะเห็นค่าเลยว่า แล้วคนอื่นรู้ได้อย่างไร แล้ว ครูบาอาจารย์ชี้ว่ามันเป็นอย่างงิ นี่งิ เอาชีวิตแลกมาๆ การที่เอาชีวิตแลกมาแล้วมันจะเป็นจริง

ขึ้นมา มันทำมาขนาดนั้น แต่มันก็เป็นความรู้เฉพาะตนในใจอันนั้น แล้วถ้าครูบาอาจารย์ของเรา มีคุณธรรมในใจอย่างนี้ ถ้ามีคุณธรรมในใจอย่างนี้ มันแลกมาด้วยอะไรล่ะ

มันแลกมาด้วยศีล ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา แลกมาด้วยข้อวัตรปฏิบัติ แลกมาด้วย สัมมาทิฐิ แลกมาด้วยความกตัญญูกตเวที แลกมาจากความรู้บุญคุณ รู้บุญรู้คุณพ่อแม่ครูจารย์ เป็นทั้งพ่อ เป็นทั้งแม่ เป็นทั้งครูบาอาจารย์ เป็นผู้ที่อบรมสั่งสอน เป็นผู้ที่ให้อุบาย เป็นผู้ที่ชักนำ มันแลกมาด้วยอะไรล่ะ เวลาระลึกถึงบุญคุณของครูบาอาจารย์ พวกนี้จะสะอึกเลยล่ะ สำนึก

เวลาเราอยู่กับหลวงปู่เจี๊ยะ เวลาเราอยู่กับหลวงตา เวลาพูดเรื่องหลวงปู่มั่นที่ไรท่านน้ำตา ไหลทุกที หลวงปู่เจี๊ยะท่านบอกพูดถึงหลวงปู่มั่นไม่ได้เลย ถ้าพูดถึงหลวงปู่มั่น น้ำตาไหลพราก เลย ท่านเคารพบูชาของท่าน เอวัง